

SÜRGÜNDEN DÖNEN SÖZ

Cevat Şakir ve Refik Halid'de Sürgün,

Yazı ve Entelektüel Dönüşüm

Demet KOÇYİĞİT

© Copyright 2026

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-362-268-8

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Kitap Adı

Sürgünden Dönen Söz -
Cevat Şakir ve Refik Halid'de Sürgün,
Yazı ve Entelektüel Dönüşüm

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Yazar

Demet KOÇYİĞİT
ORCID iD: 0000-0001-5480-1151

Bisac Code

BIO000000

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

DOI

10.37609/akya.4381

Kütüphane Kimlik Kartı

Koçyiğit, Demet.

Sürgünden Dönen Söz - Cevat Şakir ve Refik Halid'de Sürgün, Yazı ve
Entelektüel Dönüşüm / Demet Koçyiğit.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2026.

161 s. ; 135x210 mm.

Kaynakça var.

ISBN 9786253622688

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Yayınevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖN SÖZ

Sürgün, asırlardır dünyanın dört bir yanında bambaşka hikâyeler yaratan bir kavram olageldi. Kişilerin, kurumların ve devletlerin tarihi dönem dönem sürgün anlatılarıyla örüldü. Dünya tarihini sürgünler etrafında okumayı mümkün kılacak kadar çok sürgün var belki de. Ancak birbirinden farklı sebepler, süreçler ve sonuçlar etrafında gelişen sürgünler bunlar. Tarih, siyaset, sosyoloji, psikoloji ve felsefenin sürgün fenomenini akademik bir bakışla inceleme ihtiyacı duyması kaçınılmazdı. Böylece bazen tekil ve çoğul anlatılar bazen de kuramsal çıkarımlar gelişti. Edebiyat ise sürgünün çok yönlü biçimde ilgisine muhatap oldu. Sürgün anlatılarının hem edebî hem fikrî metinlerde yer bulduğu, bir taraftan da sürgün edilen şair ve yazarların hatıralarını anlattığı bir literatür ortaya çıktı. Sürgündeki yazar ve şairlerin hayat hikâyeleri ve eserleri birçok disiplinin farklı bakışlarla incelediği, ilgi çekici birçok bağlamı ihtiva ediyor. *Sürgünden Dönen Söz* de böylesi bir meraktan doğdu.

Sürgünün şair ve yazarların hayat hikâyelerini sundukları hatıratlarında olduğu kadar eserlerinde de yer bulması edebiyatla hayatın sıkı ilişkisinin bir yansıması olarak görülür. Tıpkı edebiyatın hayatla ilgisi gibi, sürgün, edebiyatı edebiyat da sürgünü etkiledi. Bu etki, sayısız soruyla okunabilir. *Sürgünden Dönen Söz*, sürgünün hayatla birlikte edebî anlayışı, yazarın fikir ve duygularını nasıl etkilediği sorusuna cevap arıyor. Aradığı cevap için Cevat Şakir Kabaağaçlı ve Refik Halid Karay çarpıcı bir gerçeklik sunuyor: Sürgün, yalnızca siyasi bir uzaklaştırma biçimi değil, aynı zamanda edebî ve fikrî bir dönüşüm sürecidir. Cevat Şakir ve Refik Halid'in hatıralarında izlenen veya edebî eserlerinde tema hâline gelen sürgün, onların sürgün tecrübele-

rinin görünen ya da göstermek istedikleri bir yanı olarak karşımıza çıkar. Belki de daha önemlisi sürgünü anlatırken nasıl bir dil kullandıkları, neleri hatırladıkları, hangi duygularla sürgünü ilişkilendirdikleridir. *Sürgünden Dönen Söz*, Cevat Şakir ve Refik Halid'in sürgünü hatırlayış ve anlatış biçimlerini karşılaştırmalı biçimde okuyarak bu meseleye eğiliyor.

Sürgünden dönerken Cevat Şakir ve Refik Halid, sürgüne giden aynı kişiler değildi şüphesiz. Bunu kendileri de defalarca zikreder. Görünen o ki hem dünyayı hem de edebiyatı anlayış biçimleri de aynı değil. Aslında kendilerini algılama biçimlerini etkileyen sürgün, Cevat Şakir ve Refik Halid'in kalemlerinden çıkana da derinden dâhil oldu. Sürgün, herhangi bir seyahat gibi, bir görev değişiminin yol açtığı mekân değişimi kabilinden bazen doğal bazen ferah etkileşimlerle gelmedi. Ölüm korkusunun ve hasret duygusunun tekrar ettiği, kendini anlatma ve kurtuluş ümidinin hiç bitmediği uzun bir zaman dilimini kapsadı. Bedenen, ruhen ve zihnen bir bütün olarak sürgünden dönmek onlar için mümkün olabilir miydi? Onlar için mümkün görünmeyen, sözleri için de olmadı. Dolayısıyla sürgünden dönen söz, başka bir söz oldu.

Burada “söz” kelimesinin ihtiva edemeyeceği herhangi bir şey bulunmuyor. Hayat, edebiyat, tarih, siyaset, hatıralar, duygular, fikirler... Bu değişimi işaret etmek üzere elinizdeki kitabın ismi *Sürgünden Dönen Söz* oldu. İnsanın bir mekândan başka bir mekâna olduğu gibi kendi dışına ve içine dönüşlerine dair, içinde çok sayıda soru barındıran bir isim bu. Ancak aldığı cevaplardan bir kısmını, sürgünün edebî dil ve eserde bir yenilenme imkânına dönüştüğünü ortaya koymak üzere sunan, sürgünü hem bir kayıp hem de yeniden kurulan bir ifade alanı olarak değerlendiren bir kitap olarak ifade ediyor.

Bu kitabı yazarken, elbette gönüllü ya da zorunlu herhangi

bir sürgünü tecrübe etmedim. Fakat güzellikleriyle birlikte kimi fedakârlıkları ve zorlukları beraberinde getiren tüm seyahatlerim de bu kitabın yazılma hikâyesine dâhil oldu. Bir kısmı İstanbul'da bir kısmı Heidelberg'de yazılan bu kitap hem kendi hayat hikâyemin hem de Türk edebiyatının çok yönlü yolculuklarını bir anlamda birleştirdi. Yazarı için anlamı büyük olan bu eser, umarım ilgisine ulaşacak bir yol bulsun.

Sürgünden Dönen Söz, kızım Elif Nevra'nın bitmesi için sabırsızlıkla beklediği bir kitap. Bitmedi, ancak kendi serüvenini bir biçimde tamamladı. Bunda en çok kızımın sabır ve desteğinin rolü var. Aynı sabrı ve desteği gösteren eşim Ömer'e; bu kitabın yolculuğunu tamamlamasında güzel "söz"le katkısı olan başta Güher Korkmaz, İclal İnkaya, Selma Koçyiğit ve Sema Koçyiğit olmak üzere aileme ve dostlarıma şükran borçluyum.

Sürgün konusu üzerine fikir alışverişinde bulunduğum Fatih Andı, Zeynep Çavuşoğlu ve Ceyda Acar'a; eserin yayımlanması için özveriyle çalışan Akademisyen Yayınevi'ne teşekkür ederim.

Sözün sürgünden dönüşünü anlatırken okuru, sürgün gibi birçok zorluk ve olumsuzluğu çağrıştıran bir konuda kaleme alınan bu esere şöyle davet edebilirim:

*"Bu, sehpasız, ölümsüz, sonu hayırlı bir hikâye olduğundan içiniz kararmadan rahatça dinleyebilirsiniz."*¹

Demet Koçyiğit
Heidelberg, Nisan 2026

¹ Refik Halid Karay, *Bir Ömür Boyunca* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009), 177.

İÇİNDEKİLER

Giriş: Sürgün, Yazı ve Entelektüel Mesafe	1
Sürgün ve Edebiyat	5
Merkez ve Mesafe	11
Sürgün Bilinci, Yabancılık ve Travma	15
Sürgünden Dönen Söz: Cevat Şakir ve Refik Halid'de Sürgün, Yazı ve Entelektüel Dönüşüm	21
Sürgüne Giden Yol	23
1. Siyasi Ortam ve Sürgün	27
2. Sürgün Öncesi	29
3. Sürgüne Götüren Süreç	32
4. Sürgünün Eşiğinde	35
Sürgün Mekânı	39
1. Sürgün Mekânıyla İlk Karşılaşma	43
2. Sürgün Mekânına Uyum Süreci	46
3. Sürgün Mekânının Dönüştürücü Etkisi	49
Sürgün Psikolojisi	55
1. Belirsizlik ve Bekleyiş	59
2. Korku, Tehdit ve Yabancılık	65
3. Travmanın Hatırlanışı ve Geri Dönüşler	73
Sürgünden Bakış	81
1. İstanbul: Merkez Algısının Dönüşümü	85
2. Taşraya ve Çevreye Bakış	88
3. Aidiyet, Özlem ve Hafıza	91
Sürgünde Yazı	97
1. Hatırat ve Kendini Anlatma Arzusu	101
2. Travmanın Dile Gelişi ve Yazıda Stratejik Tutum	106

İçindekiler

3. Sansür, Yazar ve Yayın Politikaları.....	114
4. İroni, Mizah ve Anlatı Mesafesi	121
5. Sürgünde Doğan Söz	125
6. Sürgünden Dönen Entelektüel Kimlik	133
SON: SÜRGÜNDEN DÖNEN SÖZ.....	143
KAYNAKLAR	147

KAYNAKLAR

Refik Halid Karay'ın Eserleri

- Karay, Refik Halid. *Ago Paşa'nın Hatıratı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Ay Peşinde*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1918.
- Karay, Refik Halid. *Aziz Feylesofum: Refik Halid'den Rıza Tevfik'e Mektuplar*. Hazırlayan Abdullah Uçman. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Karay, Refik Halid. *Bir Avuç Saçma*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Bir İçim Su: Seçme Fıkralar*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Bir Ömür Boyunca*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Çete*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2000.
- Karay, Refik Halid. *Gurbet Hikâyeleri: Yer Altında Dünya Var*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Karay, Refik Halid. *İlk Adım*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 1: Hep İstanbul*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 12: Karga Bana Dedi ki: Mizah Yazıları*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2016.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 14: Cihangir Dalkavuşu Tarih*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2016.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 16: Taklitten Âdete Gündelik Hayat*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2017.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 2: Kırk Yıl Evvel Kırk Yıl Sonra Anadolu'da*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 3: Edebiyatı Öldüren Rejim*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 4: Mutfak Zevkinin Son Günleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2018.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 5: Pek İyi Hatırlarım*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Karay, Refik Halid. *Memleket Yazıları 7: Bu Gazeteciler*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Karay, Refik Halid. *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Sakın Aldanma, İnanma, Kanma!*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1943.
- Karay, Refik Halid. *Sürgün*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1998.
- Karay, Refik Halid. *Tanrı'ya Şikâyet*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Yezidin Kızı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Eserleri

- Halikarnas Balıkcısı. *Ağanta Burina Burinata*. İstanbul: Bilgi Yayınları, 1983.
- Halikarnas Balıkcısı. *Altıncı Kıta: Akdeniz*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.
- Halikarnas Balıkcısı. *Anadolu Efsaneleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1983.
- Halikarnas Balıkcısı. *Anadolu Tanrıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985.
- Halikarnas Balıkcısı. *Arşipel*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995.
- Halikarnas Balıkcısı. *Bulamaç*. İstanbul: Bilgi Yayınları, 1996.
- Halikarnas Balıkcısı. *Dalgıçlar*. İstanbul: Bilgi Yayınları, 1995.
- Halikarnas Balıkcısı. *Deniz Gurbetçileri*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1997.
- Halikarnas Balıkcısı. *Düşün Yazıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.
- Halikarnas Balıkcısı. *Ege'den Denize Bırakılmış Bir Çiçek*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995.
- Halikarnas Balıkcısı. *Hey Koca Yurt*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989.
- Halikarnas Balıkcısı. *Mavi Sürgün*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1983.
- Halikarnas Balıkcısı. *Merhaba Anadolu*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989.
- Halikarnas Balıkcısı. *Ötelerin Çocukları*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.

Diğer Kaynaklar

- Acehan, Abdullah. "Sürgün Bir Kalem Sahibinin Elinden Tutmak." *Motif Akademik Halkbilimi Dergisi* 4, no. 7 (2011): 303-328.
- Aksoy, Yaşar. *Şakirpaşazade Halikarnas Balıkcısı Ailesi*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2026.
- Aktaş, Şerif. *Refik Halit Karay*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Balkan, Ayşe. "Refik Halid Karay'ın Eserlerinde Sosyal Tenkit." Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Birinci, Ali. "Refik Halid'in Hayat Hikâyesi ve Hâtıraları." *Refik Halid Karay Ankara*, 7-54. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.
- Birkan, Tuncay. "Sunuş." *Memleket Yazıları 1: Hep İstanbul*, yazarın Refik Halid Karay, 21-42. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Borak, Sadi. *Halikarnas Balıkcısı ve Bir Duruşmanın Öyküsü*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1982.
- Bourdieu, Pierre. *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. Çeviren Necmettin Kâmil Sevil. İstanbul: YKY, 1999.
- Caruth, Cathy. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996.
- Çelen, Meral. "Refik Halid'le Bir Konuşma." *Memleket Yazıları 12: Karga Bana Dedi ki: Mizah Yazıları*, yazarın Refik Halid Karay, 159-166. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2016.
- Demiryürek, Meral. "Anadolu'ya Tantuna Giden Bir Kirpi: Refik Halit Karay." *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, no. 8 (Ekim 2013): 57-78.
- Devrim, Şirin. *Şakir Paşa Ailesi*. Çeviren Sema Karamürsel. İstanbul: Doğan Kitap, 2003.

- Doğan, Yahya. “Halikarnas Balıkcısı’nın Eserlerinde Posthümanist Eğilimler ve Yeni Maddecilik.” Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2024.
- Erhat, Azra. *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı*. İstanbul: Adam Yayınları, 1985.
- Gökovalı, Şadan. *Ben Halikarnas Balıkcısı Doğdum Sevdim Öldüm*. Ankara: Tureb Yayınları, 2014.
- Kabaağaç, Sina. *Dün, Sanki Bin Yıllık Uzak Bir Zamandır*. İstanbul: TB Yayıncılık, 2009.
- Kabaağaçlı Noonan, İsmet. *Halikarnas Balıkcısı’nın Kızından Anılar Akın Akın*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009.
- Kandemir. “Refik Halid Anlatıyor.” *Memleket Yazıları 3: Edebiyatı Öldüren Rejim*, yazar Refik Halid Karay, 447-452. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Karabulut, Demet. “Sürgünlük Edebiyatı Bağlamında Refik Halid Karay’ın Yapıtları.” Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2011.
- Karabulut, Demet. “Yerinden Edilmenin Söylemsel Şiddete Dönüşümü: Refik Halid Karay ve Sürgünlük Deneyimi.” *Monograf: Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, no. 9 (2018): 46-74.
- Karacasu, Barış. “Cevat Şakir Kabaağaçlı.” *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce*, C. 3: *Milliyetçilik* içinde, hazırlayan Tanıl Bora ve Murat Gültekin, 472-477. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Karaer, Nihat. *Tam Bir Muhalif Refik Halit Karay*. İstanbul: Temel Yayınları, 1998.
- Kırzioğlu, Banıççek. *Refik Halid’in Eserlerinde Mizah*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1999.
- Köksal, Fatma Zehra. “Refik Halit Karay’ın Hikâye ve Romanlarının Kaynakları ve Bu Eserlerdeki Biyografik Unsurlar.” Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2026.
- Kristeva, Julia. *Strangers to Ourselves*. Translated by Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press, 1991.
- Mardin, Şerif. “Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri.” *Türkiye’de Toplum ve Siyaset* içinde, 30-66. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- Mert, Necati. “Refik Halit’in Muhallifliği, Sürgünlüğü ve Merkez-Taşra Açısından Hikâyeleri.” *Bilgi* 2, no. 1 (2000): 59-82.
- Meşe, İlker. “Üsküdar’dan Arta Kalan 66 Yıllık Acı.” *Denizcilik Dergisi*, 1 Mart 2024. Erişim 1 Ağustos 2026. <https://www.denizcilikdergisi.com/yazarlar/muh-ilker-mese/uskudardan-arta-kalan-66-yillik-aci/>.
- Okay, Cüneyd. *Mavi Sürgüne Doğru: Halikarnas Balıkcısı’nın Bilinmeyen Yılları (1921-1928)*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.
- Önal, İlknur Hatice. *Halikarnas Balıkcısı: Cevat Şakir Kabaağaçlı Hayatı-Kişiliği-Eserleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Orman, İ. Hatice. *‘Merhaba’ Halikarnas Balıkcısı*. Ankara: Bilgi Yayınları, 2005.

- Öz, Erdal. “Halikarnas Balıkçısı: Sürgünde İlk Gün.” *Halikarnas Balıkçısı ve Bir Duruşmanın Öyküsü*, yazar Sadi Borak, 142-151. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1982.
- Özalp, N. Ahmet. *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Özbek, Âdem. “Cevat Şakir Kabaağaçlı: Hayatı-Eserleri-Sanatı Üzerine Bir Araştırma.” Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Philliou, Christine M. *Türkiye: Tarihe Muhalif Bir Geçmiş*. Çeviren Dâra Elhüseyni. Ankara: Fol Kitap, 2022.
- Polat, Hasan Ali. “II. Meşrutiyet Döneminde Siyasî Sürgünler (1908-1918).” Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Refik Halid Karay*. Hazırlayan Yakup Çelik. Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2025.
- Said, Edward W. “Reflections on Exile.” *Reflections on Exile and Other Essays* içinde, 173-186. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.
- Said, Edward W. *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*. Çeviren Tuncay Birkan. Yayına Hazırlayan Aslı Biçen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- Salman, Melike. “Refik Halit Karay’ın Romanlarında Mekân-İnsan İlişkisi.” Yüksek lisans tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, 2022.
- Salman, Melike. *Refik Halit Karay Romanlarında Mekân - İnsan İlişkisi*. Adana: Karahan Kitabevi, 2024.
- Şengül, Abdullah. “Refik Halid’in Taşra Anlatılarında Mekân ve İnsan.” *Refik Halid Karay* içinde, hazırlayan Yakup Çelik, 147-159. Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2025.
- Şengül, Mehmet Bakır. “Refik Halit Karay’ın Hikâyelerinde Sosyal Tenkit.” Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2001.
- Şimşek, Gülsüm. “II. Abdülhamid Dönemi Siyasi Sürgünler.” Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2018.
- Shils, Edward A. “Centre and Periphery.” *The Logic of Personal Knowledge: Essays Presented to Michael Polanyi* içinde, 117-130. London: Routledge and Kegan Paul, 1961.
- Sınar Uğurlu, Alev. “Refik Halid Karay’ın Lübnan-Suriye Sürgünü ve Bu Sürgünden Esinlenen Üç Romanı: *Yezidin Kızı-Çete-Sürgün*.” *Refik Halid Karay* içinde, hazırlayan Yakup Çelik, 279-295. Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2025.
- Sustam Öztürk, Demet. *Halikarnas Balıkçısı’nın Akdenizi*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2026.
- Sustam, Demet. “Halikarnas Balıkçısı’nda Kimlik, Evren ve Lirizmin Kaynağı Olarak Akdeniz.” Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2024.
- Tarhan Çelebi, Gülce. “Öze Dönüş Olarak Batılılaşma: Halikarnas Balıkçısı’nın Tarih Anlatısı.” *Mavi Atlas*, 10 (2022): 14-28.

- Taşan, Orhan. “Bu da Bizim Babiâli’nin En Yaşlısı: Refik Halid Karay.” *Memleket Yazıları 7: Bu Gazeteciler*, yazar Refik Halid Karay, 267-270. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Tonga, Necati. “Bir Muhalifin Gözünden Cumhuriyet’e Uyanmak: Refik Halid Karay’ın Deli Piyesi Üzerine Bir İnceleme.” *Mavi Atlas*, 11 (2023): 146-158.
- Ünal, Yenal. “I. Dünya Savaşı Sonrasında Suriye’nin Siyasi ve Sosyal Vaziyetinin Refik Halit Karay’ın Kaleminden Değerlendirilmesi.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XX, no. 40 (2020): 85-106.
- Ünal, Yenal. “Refik Halit Karay Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi.” *Turkish Studies* 8, no. 5 (2013): 849-899.
- Ünal, Yenal. “Refik Halit Karay’ın Eserlerine Yansıyan Düşünce Dünyası.” Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.
- Ünal, Yenal. *Türk Düşünce Dünyasında Refik Halid Karay*. İstanbul: Aktif Kitabevi, 2025.
- Ünal, Yenal. *Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Yamaç, Cavit. “Halikarnas Balıkcısı.” *Arşipel*, yazar Halikarnas Balıkcısı, 15-24. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995.
- Yardım, Mehmet Nuri. *Refik Halit Karay: Hayatı, Sanatı, Eserleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997.
- Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. Çeviren Yasemin Saner Gönen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.